

הרשב"א דעכ"פ כשהמאחד מצד המקום פיתא, דרגת הדיוורין דמהניא לאחד, ה"ה דמהני לאסור, ויל"ע דהא בעירוב מצינו דמהני לאחד אף דאין דיוורין להחמיר, וצ"ת.

מיהו יתכן לומר דבאמת אף להרשב"א לא בעינן דיוורין בפועל רק שם מקום דירה דשיך לגברא נפרד מחיב בעירוב, ואין להקשות ממה דס"ל דאף בשם מקום דירה ל"ש גם מקום לינה וגם פיתא ולא כדנתבאר בשיטת הרו"ה, די"ל דסבירא ליה דכיון דתלוי בדיוורין העיקריים, משו"ה ל"ח מקום דירה רק ע"י דהוי מקום דירה לדבר דבעלמא חשיב כדיוורין העיקריים ביותר, אמנם איחוד הדיוורין דעירוב ודאי תלוי בדיוורין בפועל דמאחד להגברי הדרין בחצר וגם הדיוורין בפועל אוסרין, ומאחדין, ומ"מ בזה שיך דיאסור מקום דירה נוסף דבעלמא נידון כמקום דירה עיקרי, ומשו"ה אף אחר עירוב אוסר במקום לינה היכא דאיכא דיוורין אחרים או בחצר אחרת ולפי"ז עדין יש לדון כדינא דהבה"ל דאף דלנין בשדה אף אי אסרי נמי בשדה מצד הדיוורין בפועל מ"מ המקום דירה דמקום פיתא חשיב מקום דירה חשוב ואף דדיורי הגברא בפועל הוי טפי במקו"א מ"מ אוסר כל מקום דירה השיך לגברא נפרד נמי ודלא כדהארכנו עד השתא בשי' הרשב"א, אלא כדנתבאר בשי' בעה"מ, ועכ"פ יתכן ¹²³⁴⁵⁶⁷ **דלא עדיף** מערוב וכלפי חצר אחרת עדין אף המקום פיתא יאסור, וצ"ת.

מה דאוכלין יחד בסוכה ואף דל"מ הנחת עירוב בסוכה, אמנם לדעת הבעה"מ י"ל דלא יאחד. וי"ל עוד, דדעת הבעה"מ דאף דיוורין טפלים בכוחם לאסור כל דמצד עצם הדיוור חשיב מקום דירה וסגי במה דלולי דהיה מקום פיתא לינה נמי הויא דיוור, וכדלעיל.

אמנם ברשב"א מצינו דהקשה איך מהני איחוד ע"י ערוב לשמואל, ואף דהוי בדרגת האיחוד דאוכלין על שולחן אביהן ואפ"ה קשיא ליה דדיורי פיתא לשמואל אין יכולין לאחד, וקשה דא"כ מה קשיא ליה בשי' בעה"מ, ומדויק בל' הרשב"א דקושיתו דעכ"פ אהני להו קבלת פרס לבנים אצל האב ותלמיד אצל רבו, ונ' בכונתו דבאחין אצל האב גדר המאחד ל"ה מצד דמ"פ דידהו מאוחד, רק משום דטפלין לאב, וזה שיך אף אי הדיוורין דמ"פ ל"ח ^{אוצר החכמה} **דיוורין** כלל, ומשו"ה מעירוב דל"ה דוקא באחין קשיא ליה מ"ט מהני לשמואל.

ובדעת בעה"מ בזה י"ל (וכן ראיתי בהערות לחי' המאירי) דס"ל דאף גדר המאחד דאחין אצל האב אף דבזה הוי רק באחין מ"מ יסודו משום דחסר במ"פ דידהו וכן מצינו בל' הריטב"א במשנה בטעמא דאף בחצר אחרת אי"צ לערב ע"ש, ומשו"ה ס"ל דאף זה לא יהני לשמואל אי אין משמעות כלל למ"פ, וס"ל דכיון שיש לזה משמעות אף דהוא פחות עיקרי עכ"פ יכול לאסור, ומבואר לפי"ז דשי'

הרב ישראל מאיר פאלי

בענין אם אמרינן באין כאחת במחיצות

יש להסתפק בדין מחיצות העושות רה"י או שאר תיקוני מבואות וכיוצא, באופן שאם אך נמשירם יועילו הנך מחיצות, אבל אם ננקוט שלא יועילו, ובאמת לא יהיה דינם להתיר, האם אמרינן דבאין כאחת מהני הני מחיצות או לאו, ומצינו בזה כמה דוגמאות וכדיתבאר בעז"ה (וחלקם עוררוני להם) ואם כי דיש לחלק מגוונא לגוונא.

לאותה בליטה הבולטת לרה"ר, ומבואר בלשונם דהגג מחמ"ע הוי רה"י אף שהוא בולט, ורק משום שהוא פרוץ לאותה בליטה, ואותה בליטה הוי

א. בתוס' פ"ט א' ד"ה במחיצות כתבו דגג הבולט חשיב כמחיצות שאינן ניכרות והואיל וכן כל הגג אסור כי כל הגג נפרוץ במילואו לכרמלית

ככרמלית נאסר כל הגג מפני שהוא נפרץ במילואו למקום האסור לו, וכן נקט המג"א (סי' שע"ד סק"ה) בדבריהם ולכן כתב דאיידי דהבליטה היתה רחבה ד' דבלא זה הבליטה עצמה אינה כרמלית, והאחרונים כתבו בזה כמה דרכים למה הגג עצמו הוי רה"י, הרי כיון שהוא בולט ומחיצותם אינן ניכרות לית ליה מחיצות, ובאבן העזר ביאר דאיידי דבלט מרוח רביעית, ולאשוויי הגג רה"י סגי בג' מחיצות, ולכן רק מחמת שנפרץ במלואו לבליטה מרוח רביעית נאסר הגג, ובשו"ע הגר"ז כ' דהוא משום דרה"י עולה עד לרקיע ואף ע"ג התקרה, ועי"ע במהרש"א, ובחזו"א סי' ק"ד סק"ו תמה על דרך זה בביאור דברי התוס' דאם הגג מחמ"ע הוי רה"י למה הבליטה הוי כרמלית ולמה לא הוי הבליטה חורי רה"י, ולכן כתב לבאר ד' התוס' באופ"א דאין נידונם על הבליטה לחוד אלא על הגג גופיה, אולם הנה באבן העזר גופיה עמד בזה וכתב ליישב וצ"ל דלא הוי חורי רה"י אלא היכא דלא יכולין לאסור רה"י עצמה משום פירצת מילואו, אבל כאן דהבליטה ד' היא כרמלית נעשה כל הגג על ידו כרמלית דנפרץ במלואו.

ואצ"ל החכמה

ומבואר בדבריו דס"ל דלא אמרינן דאדרבה הגג יהא מותר וממילא הבליטה תהא חורי רה"י אלא אמרינן איפכא, ובסברא לכאורה הוא צ"ע למה נימא כן, דאם אמרינן דלאשוויי רה"י אף מדרבנן סגי בג' מחיצות ורק שלא יהא פרוץ ברוח רביעית למקום האסור לו, מהיכ"ת דדנים את הבליטה מחמ"ע ואז אסרינן הגג ולמה לא תהא הבליטה חורי רה"י, והכי מוכח מהא דשבת ז' ב' בית שאין תוכו עשרה וחקק בו דע"ד מקום החקק נעשה רה"י וכל הבית נדון כחורי רה"י, ושם נמי אם לא נדון את כל הבית כחורי רה"י מקום החקק גופיה נמי לא יהא רה"י שהרי פרוץ הוא לבית, ומ"מ אמרינן דאדרבה כיון דהחקק ראוי הוא להיות רה"י ממילא כל הבית נעשה חורי רה"י, ודכוותה בגג הבולט למה לא נימא הכי, וצ"ע.

ב. הרמ"א בסי' שנ"ח ס"ב הביא דברי התרוה"ד בסי' ס"א שקרפף שלא הוקף לדירה ורוצה להקיפו לדירה וקשה עליו לפרוץ הכותל, יכול להניח עפר אצל הכותל משני צדדיה עד שיתמעט הכותל מגובה עשר ורוחב העפר רחב מעשר אמות באורך הכותל וארבע רוחב ואם אין בגובה העפר עשר הוי

כאילו פרוץ שם הכותל שלא נשאר שם גבוה עשר למעלה מן העפר, והגר"א בביאורו שם נחלק בזה וס"ל דכיון דגידוד ה' ומחיצה ה' מצטרפין א"כ הגידוד הפנימי שבתוך הקרפף הרי הוא גם רה"י ונמצא שלא נפרץ הקרפף כלל, והשגתו לכאורה אינה מובנת דגידוד ה' ומחיצה ה' כיון שחלוק הוא מרה"ר עשרה לכן נעשה רה"י, אבל כאן שיש גם גידוד מצד רה"ר נמצא שהגידוד הפנימי חצוץ מהגידוד החיצוני פחות מ' ופרוץ הוא אליו וא"כ נעשה כרמלית, וכיון שכן שוב כל הקרפף נפרץ לגידוד הפנימי, ולא הוי עוד רה"י, ועיי"ש בחזו"א סי' ס"ה סק"ע מש"כ בזה ג"כ לתמוה ע"ד הגר"א, והעירוני ד"ל דאם נדון את הקרפף עדיין כרה"י א"כ הגידוד הפנימי אפי' שפרוץ הוא לגידוד החיצוני חשיב כחורי רה"י, וכיון שכלפי הקרפף המחיצות עדיין קיימות, מתבטל הגידוד הפנימי לקרפף מדין חורי רה"י וא"כ לא נפרץ הקרפף, ואף שיש לדון שנימא איפכא כשנדון על הגידוד הפנימי וכיון שהוא פרוץ לגידוד החיצוני, הרי כל הקרפף פרוץ הוא אליו ומתבטל הקרפף מלהיות רה"י ושוב אין הגידוד יכול לשמש כחורין, אולם לכאורה הרי הוא כגוונא הנ"ל באות א' דכל כה"ג מכשרינן את המקום הזה, וכההיא דבית שאין תוך י' וחקק בו דע"ד דכל הבית נעשה חורי רה"י, אולם בד' הגר"א אין לפרש כן שהרי אתי עלה מטעם דגידוד ומחיצה מצטרפין, ולהנ"ל א"צ לזה, שהרי הקרפף נעשה רה"י אף בלא דינא דגידוד ומחיצה מצטרפין, וצ"ע בטעמא דמילתא למה לא אמרינן כן.

והנה דנו הפוסקים לחורין רה"י שהן תוך עשרה לרה"ר אם יש להם דין חורי רה"י, ובזיו הבולט כלפי רה"ר איתא בשו"ע סי' שנ"ג ס"ב דדוקא למעלה מעשרה הוא דהוי חורין, והגר"א ריש סי' שמ"ה הוכיח מהא דחורין תוך עשרה אין להם דין חורין, ובאבן העזר סי' שנ"ג כתב לבאר בטעמא דמילתא דזיו שהוא תוך עשרה לרה"ר אינו נידון כחורי רה"י, דכיון שפרוץ הוא למקום האסור לרה"ר לכן אינו נידון כחורי רה"י, ולפי דברי האבן העזר א"ש דלכן א"א לדון את הגידוד הפנימי כחורי רה"י כיון שפרוץ הוא למקום האסור לו, אולם הנה בכמה דוכתי מבואר דלא כהאבן העזר, עי' בתוס' ר"פ ע"ח א' שכתב בתירוץ אחד דלא אמרי' בחורין נפרץ במלואו למקום האסור לו, ועי'

מטעם זה הוא דלא הוי חורין ולא משום שפרוץ הוא לרה"ר, אולם יתכן שנקט טעם זה כדי שלא יהא רה"י מדינא מה"ת, וסברא דנפרץ למקום האסור לו הוא סברא בדרבנן ולכן עדיף מיניה נקט, וכן אי נימא דבחורין שבכותל שהם תוך עשרה לא שייך לדון בהם נפרץ במלואו כנ"ל, נקט טעם זה דבני רה"י פורשין מהם להסביר שמטעם זה אינם נידונים כחורי רה"י.

ובמשנ"ב סי' שע"ד סקכ"ט הביא בשם הגר"ז על הא דאיתא שם בשו"ע דגג הבולט הוי כרמלית א"כ פתוח לו מהבית חלון דע"ד, וכתב הגר"ז דכל מה דמהני חלון הבית פתוח לו הוא רק לטלטל על הגג יותר מד"א כלים ששבתו בו, אבל להעלות לשם כלים ששבתו בבית כששני הגגות פרוצות זו לזו לא מהני שהרי פרוץ הוא למקום האסור לו, ובחזו"א סי' צ"ו סקל"ט השיג ע"ז דכיון שהגג נידון כחורי רה"י, ובחורי רה"י ליכא דינא דנפרץ למקום האסור לו, ובסברת הגר"ז והמשנ"ב י"ל דלא פליגי בעיקר יסוד זה, ורק שהנה הרי מצינו במתני' ע"ח ב' בגזוטרטא הפרוצה לחברתה דאסרינן התם כשפרוצות זו לזו, ואם בחורין לא אמרינן נפרוץ במילואו, צ"ל דשם הנדון הוא על הגזוטרטא עצמה אם נחשבת כחורי רה"י זו או כחורי רה"י השניה, ודכוותה י"ל בגגין הפרוצין דבלא מחיצה ביניהם אפשר לדון דכל אחד הוי חור דהרה"י בשניה, אולם אינו נראה כ"כ, דלכאורה כל גג שייך לבית שתחתיו, ועוד דלפי"ז לא יצטרכו מחיצה עשרה וסגי במסיפס בעלמא, וא"כ נראה דהגר"ז והמשנ"ב ס"ל דאיכא דינא דפרוץ במלואו ^{ואוצר החכמה} אף בוורי רה"י, ויל"ע בזה.

והסברא שבחורי רה"י לא נאסר כשהוא פרוץ למקום האסור לו, י"ל דדוקא כשהמחיצות הם שיוצרות את המקום כרה"י אז בחסרון מחיצה אינו מועיל להיות כדינו, אבל חורי רה"י שלא ע"י מחיצות נעשות רה"י כשחסרות מחיצות תורת רה"י דידהו לא נגרע, ובחזו"א שם כתב דחורין משמשין אף כגיפופי, וכנראה שהוא על דרך הנ"ל, ולפי"ז אם נימא כן דלא כהאבן העוזר דבחורין ליכא חסרון דנפרץ במילואו תיקשי בההיא דהתרוה"ד והגר"א למה לא דנו בו דאותו גידוד הפנימי יחשב כחורי רה"י. ועי' חזו"א סי' ס"ה סקס"ג שכתב דהא דבית שאין תוכו עשרה

עוד במג"א סי' שנ"ה סקי"ג אהא דאיתא שם בשו"ע שבית הכסא שע"פ המים אם עשה דף או קנה פחות מג' שתפול הצואה עליו קודם שתפול למים א"צ מחיצות דהו"ל כחו בכרמלית ושרי, וכ' המג"א דתוך ג' היינו סמוך לנקב דהו"ל חורי רה"י, והגרע"א שם בגליונו תמה דאם אין בית הכסא למעלה מי' אף דהוי חורי רה"י מ"מ הא נפרץ למקום האסור לו דהא נפרץ לכרמלית והביא את דברי האבן העוזר הנ"ל, ומוכח א"כ מד' המג"א דבחורין ליכא חסרון דנפרץ למקום האסור לו, ויל"ע עוד בכל דינא דבית שאין תוכו עשרה וחקק בו דע"ד דמקום החקק נעשה רה"י וכל הבית הוי חורי רה"י, למה לא נדון שהבית פרוץ הוא לרה"ר שהרי אין מחיצות עשרה לבית, ומבואר א"כ דבחורין ליכא דינא דנפרץ במילואו, אולם יתכן דמקום מקורה וסתום לא שייך לדון דהוא פרוץ לרה"ר, עוד י"ל לשיטת הרא"ש דבית שאין תוכו עשרה וחקק בו דע"ד הא דמקום החקק נעשה רה"י כיון שגדור הוא ע"י המחיצות החיצוניות, ולא שמצרפים את חלקי המחיצות כמב' בתוס' שם, ולפי"ז ה"נ הבית הרי הוא גדור ע"י המחיצות החיצוניות, ורק שלית להו דין רה"י מחמ"ע כיון שרה"י צריכה חלל עשרה, ויתכן דאף הראשונים דפליגי על הרא"ש וס"ל דהמחיצות אינן מועילות היינו רק לאשוויי עלה דין רה"י דבעינן שכלפי הרה"י יהיו מחיצות עשרה, אבל כלפי הדין דנפרץ למקום האסור לו סגי דאיכא מחיצות עשרה כלפי רה"ר, [עוד יש לפלפל לפי הנ"ל ביישוב האחרונים בסוגי' דר"ה א' מבוי שאין בו עשרה וחקק בו איך הוכשר כל המבוי, עי' בית מאיר סי' שס"ג ואהע"ז שם ואיכ"מ]. עוד יל"ע מדינא דהמג"א בסי' שמ"ה סק"ב דחורין המפולשים תוך עשרה נמי נידונים כחורי רה"י, אם יש לדון בהם שפרוצים הם לרה"ר, אם בכל מחיצה אמרינן דחודו הפנימי סותם וכמו שכתב התור"י ט' א', א"כ החורין שבתוך הכותל הרי לית להו מחיצה בפני רה"ר ולמה לא אמרינן שפרוצים הם לרה"ר, ומבואר לכאורה דלא אכפ"ל בחורין שפרוצים הם למקום האסור.

וראה עוד בל' המשנת אדם המוכא במשנ"ב סי' שמ"ה סקי"י שמבואר דהטעם בזיזין שתוך עשר שלא הוו חורין כיון שבני רה"ר משתמשים בו, פורשין בני רה"י מלהשתמש בו, ומשמע שדוקא

שנעשה חורי רה"י, וכל מה שנעשה חורי רה"י הוא לפי שהמחיצות מועילות לחקק אף ברחוק וא"כ לכאורה צריכין לדון על החקק לחוד אי הוי רה"י וא"כ ניבעי סמוך, כתב האו"ג דו"א דמ"מ תרומה נעשין כאחד הרה"י וחורי רה"י ושפיר אמרין דהמחיצות אהני לכל מה שבתוכה אף בסמוכות להן, משא"כ בסוכה דלא אהני רק למקום החקק, עכ"ד, והא דלא תירצו הראשונים כן, כתב שם ליישב לפי"ד המג"א דס"ל דאף בסוכה מקום החקק כשר לישיבת סוכה, ושפיר הקשו הראשונים מ"ש

סוכה משבת.
אוצר החכמה

עוד י"ל דס"ל להראשונים דלא אכפ"ל בזה דהמחיצות סמוכות לחורין, דאם בסוכה חזינן דבעינן שהמחיצות צריכות להיות סמוכות לסוכה, א"כ ה"נ בשבת סברו בקושייתם בעינן שהמחיצות יהיו סמוכות לרה"י עצמה, ולא מהני שסמוכות הן לחורין, דבעינן שיהיו סמוכות למקום שצריך את המחיצות והוא החקק עצמו, דהחורין דנעשין רה"י שלא ע"י המחיצות אין תועלת במה שהמחיצות סמוכות אליהן, דהמחיצות צריכות להיות סמוכות למקום שהן עצמן גודרות, ועי'.

ד. והנה בדין הנ"ל דבית שאין תוכו עשרה נחלקו הראשונים בטעם הדבר האם משום שאמרין שחלקי מחיצות מצטרפות לאשוויי המקום כרה"י, ולכן החקק עם כותלי הבית מצטרפין לאשוויי את מקום החקק כרה"י, או משום שלבית יש מחיצות עשרה מצד רה"ר והם גודרות את מקום החקק לכן נעשה רה"י, ע"ש בתוס' וברא"ש, ובמג"א ס"י שמ"ה סק"ד שכתב דמדברי הרא"ש מוכח שצריך שיהיו עשרה מבחוץ, והקשה החזו"א בסי' ס"ה סק"ח מהא דעירובין ה' א' ה' פחות מעשרה טפחים וחקק בו להשלים לעשרה שנחלקו אביי ורב יוסף אם שעורו בד"ט או בד"א, והקשה החזו"א להשיטות דלא מצרפים חלקי מחיצות למה חשיב שהקורה ע"ג כותלי המבוי שתחת הקורה לא הוי מחיצות עשרה להחקק, ובשלמא אי מצרפינן חלקי מחיצות שפיר הוו כותלי המבוי שתחת הקורה כמחיצות עשרה, אבל אם לא מצרפים תיקשי דבעינן מחיצות ע"ג כותלי מבוי וליכא, והפוסקים סתמו דמהני חקיקה ד"א על ד', וכתב ליישב דכיון שאם נתיר את הקורה יש לחשוב גם את מקום שתחת הקורה

וחקק בו דע"ד נעשה כל הבית כחורי רה"י, הוא דוקא במקום מקורה, אבל כשאינו מקורה לא, וביאר טעמא דמילתא דבשאינו מקורה ויש בו חלל עשרה הרי תשמישו לעצמו ואינו נטפל לרה"י שבצידו, והכריח כן דאטו בור עשרה והקיף מקום סביבו במחיצה פחות מעשרה יהיה כל אותו המקום שסביב הבור כחורי רה"י, ובעל כרחך דכל שיש בו חלל עשרה ותשמישו לעצמו אינו נידון כחורי רה"י, ומיושב לפי"ז שלכן בגוונא הנ"ל דהתרוה"ד והגר"א אין דנין להגידוד כחורי רה"י כיון שעומד לעצמו.

אולם הנה בבית מאיר סי' שס"ג סעיף כ"ו ביאר הסוגי' בדף ה' א' דהיה נמוך מעשרה חוקק בו ד"א, דהא דנעשה כל המבוי רה"י, להשיטות דאיירי שהיו מחיצות המבוי נמוכות מעשרה, וביאר שם שהוא מדינא דבית שאין תוכו עשרה שחקק בו דע"ד שנעשה כולו חורי רה"י, ומבואר בדבריו דאף מקום שיש בו חלל עשרה אפשר לידונו כחורי רה"י, ותיקשי א"כ בגוונא דהתרוה"ד והגר"א למה אין דנין את הגידוד כחורי רה"י, ולכאורה יהי' מוכרח מזה כסברת האבן העזר הנ"ל באות א' דדיינינן איפכא ואמרין דמקום הגידוד הרי הוא כרמלית ונמצא דהקרפף פרוץ אליו ונעשה אף הוא כרמלית ותו א"א למידן ביה חורי רה"י, ולא מכשירים את הקרפף ע"י שנדונו ע"ש סופו ואז יהיה הגידוד כחורי רה"י, ומ"מ הוא צ"ע וכש"נ מ"ש מההיא דבית שאין תוכו עשרה וחקק בו דע"ד דלא אמרין דיהיה כל הבית כרמלית ואז מקום החקק ג"כ יהיה ככרמלית, וצ"ע.

ג. בהא דבית שאין תוכו עשרה וחקק בו דע"ד דמקום החקק נעשה רה"י, הקשו התוס' והראשונים שם מ"ש מהא דסוכה ד' א' דסוכה שחקק בה להשלימה לעשרה אם יש משפת החקק ולכותל ג"ט פסולה פחות מג"ט כשרה, ובשבת מהני חקיקה אפילו מופלגת מן הכותל הרבה, ובספר אור גדול על המשניות רפ"ק דסוכה כתב ליישב עפ"מ"כ הטור סי' תרל"ג דבסוכה אינו כשר אלא תוך החקק, ולפי"ז א"ש דבסוכה דאין המחיצות מועילות אלא לתוך החקק בעינן שיהיו המחיצות סמוכות לחקק, אבל בשבת דנעשה כל הבית רה"י מדין חורי רה"י שפיר מועילות המחיצות אף שרחוקות הן מהחקק כיון שסמוכות הן לרשות, דהא כל הבית נעשה חלק מהרה"י, ואף דהא דמועיל בשבת הוא רק לפי

לא הוי הכא פרצה בצידו, ובחזו"א סי' ס"ה סק"ט כתב להוכיח דשמואל ס"ל דבכל מבוי נמי אין פרצתו בד', דכי היכי דבפרצת עשר מודה שמואל דדינו כמפולש, ה"נ אם דיינינן לשמואל דכל מבוי פרצתו בד' ה"י מודה שמואל דאין תורתו כסתום, ע"ש, אולם באור שמח פי"ז מהל' שבת הט"ז כתב דבעלמא מודה שמואל דפירצה בצידו בד', ורק שכאן שיוצא למבוי שהוא מתוקן כהלכתו, דאם נימא דאינו כמפולש שוב שניהם סתומים וכלה אחר לחברו הסתום, ומבואר בהדיא דמהני כה"ג להכשיר המבוי, שרק ע"י הכשרו הרי הוא מתוקן.

אח"כ ה"ח 1234567

וכסברא זו מבואר נמי בדעת שמואל לדעת רש"י שתורתו כסתום היינו שא"צ לחי כלל, ומ"מ מבואר ברש"י ח' א' שהנ"מ שא"צ לחי בעקמומיתו הוא דוקא ששני המבואות היו מתוקנין בראשן, אבל אם מבוי אחד לא היה מתוקן בראשו צריך המבוי השני להניח לחי בעקמומית, וצ"ע דאי לשמואל פירצה בצדו לא הוי פילוש וכששני המבואות מתוקנין א"צ תיקון כלל בעקמומית, א"כ למה כשהמבוי השני אינו מתוקן בעי לחי, ומבואר מזה דמורה שמואל דעכ"פ במבוי עקום לא דיינינן ליה כסתום, ורק מכיון שמפולש הוא לחבירו וחבירו ג"כ מתוקן לכן א"צ תיקון בעקמומית, ואף שכל הכשרו של כל אחד מהמבואות הוא רק ע"י שדיינינן לחבירו כמתוקן. ועוזו"א סי' ס"ה סק"ו.

ו. וכיוצא בזה, הנה בחזו"א סי' ס"ה סקל"ח דן בחצר שכלתה במלואה למבוי והחצר מתוקנת משלשה צדדיה והמבוי מתוקן בלחי אם החצר ג"כ מתוקן, שכיון שהמבוי חשיב כמתוקן, שוב פרוץ החצר למקום מתוקן, או שאין תיקון המבוי שהוא בחצר מהני למבוי, ואם אמרינן הכי שוב יאסר המבוי כיון שפרוץ הוא לחצר, וכתב החזו"א שאת"ל שכה"ג שניהם מותרות עדיין יל"ע בכלה מבוי לאמצע החצר והפירצה זה שלא כנגד זה [שמבואר בסוגי' ח' א' שבפרצה פחות מ' מיהא המבוי מתוקן], כשפרצת החצר למבוי הוא יותר מעשר, דהכא א"א לדון על המבוי למחשביה כסתום עד שנחשיב את החצר כסתומה וא"א לדון על החצר למחשבה כסתומה עד שנחשוב את המבוי כסתום, והיינו שחלוק הוא מהיכא שאין החצר פרוצה כלל, דאז אם היינו דנים את המבוי לחוד, והיינו דנים

כחורי המבוי, הלכך חשבינן ליה כאילו המבוי מתוקן ותחת הקורה כחורי המבוי ומצטרף למבוי וחשיב כקורה על גבי מבוי כיון שמקום זה ע"י שהוי חורי רה"י הרי הוא חלק ממחיצות המבוי, ומבואר לפי"ז דרק אחר שנכשיר את המבוי ע"י הקורה יחשב המקום שתחת הקורה כחורי רה"י, ואז דנים להקורה שמונחת ע"ג כותלי מבוי, ומ"מ דנים בו להיתר שיתוקן המבוי ע"י הקורה.

אולם צ"ע בעיקר תירוץ זה דא"כ למה צריך לחקוק תחת הקורה, ולמה לא סגי לחקוק משפת קורה הפנימית ולפנים למ"ד דאסור להשתמש תחת הקורה, ובשלמא אם הוי אמרינן דלא כהחזו"א צריך לומר שבעינן שתהא הקורה תוך המבוי עצמו ולא די שתהא כחורי המבוי, כי אם במבוי גופיה, אבל אם סגי שהקורה תהא ע"ג כותלי חורי המבוי למה לא סגי שהקורה גופיה יהיה במקום חורי המבוי, ומחיצת עשרה של הקורה תהא משפתו הפנימית, ואולי חלוק הוא והקורה עצמה ודאי צריכה להיות במבוי, וצ"ב, [מיהו בחזו"א מבואר שס"ל שתחת הקורה נמי כל הכשרו הוא מדין חורין, שהקשה שם דכיון שיש חלל י' תחת הקורה אינו נדון כחורי רה"י וכמו שהוכיח שם קודם לכן, וצ"ע למה תחת הקורה אתינן עלה רק מחמת דין חורין, והרי אית ליה חלל עשרה, ומחיצות עשרה ע"י כותלי המבוי מבחוץ, וצ"ע]. ובקושיית החזו"א אפשר דאף שאין הקורה מונחת ע"ג מחיצה עשרה, מ"מ כיון שהיא מונחת ע"ג מחיצה שהיא חלק מהמחיצה עשרה סגי בזה שיחשב שמונחת הקורה ע"ג כותלי מבוי.

ויש להעיר בעיקר דין זה שצריך לחקוק תחת המבוי, לר"ח לקמן ח' ב' דס"ל דלמאן דס"ל דחודו הפנימי סותם כשנעץ שתי יתידות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן כשרה הקורה כה"ג, וצ"ע דא"כ למה צריך שיהא חלל עשרה תחת הקורה ולא סגי שיהא עשרה מחודו הפנימי ולפנים, ומ"ש אם אינו תוך המחיצות או שאין עשרה תחתיו, ובגמ' ג' ב' איתא בהדיא דבעינן שיהא חללה עשרה תחת הקורה ואולי ר"ח פליג בזה, וצ"ע.

ה. בסוגיא דמבוי עקום דס"ל לשמואל דתורתו כסתום, יל"ע אם פליג בעלמא על הא דפרצת מבוי בצדו בד', או דס"ל דשאני הכא שכל מבוי פרוץ לחבירו וע"י שדיינינן לשניהם כאחד כמתוקנים

מזרחית לצד צפון, כיון שיש מקום בין המחיצה הדרומית למקום שהיא באה לגדור, מקום שאינו גדור לא מועילה המחיצה כה"ג].

ויל"ע אם זהו הביאור בדברי רש"י למה לא אמרין שהמבוי יחשב כמתקן עד חודו החיצון של הקורה מדין עומד מרובה, ונמצא שאף תחת הקורה יהיה מותר להשתמש, ולא תהא רשות האסורה בין חודו החיצון של הקורה לדין המבוי, ואם הוי אמרין שהוא דין מסוים בקורה שצריך שתהא דבוקה לכותלי מבוי לא תיקשי, אבל אם לא נימא כן תיקשי למה לא אמרין שנדון עומד מרובה.

והי' מקום לומר דרק אם היינו דנים את הקורה כמחיצה אז שייך להמשיך את המבוי ע"י דין דעומד מרובה עד חודו החיצון של הקורה, אבל אם לא נדון את הקורה כמחיצה שוב א"א להמשיך אם המבוי לחודו החיצון של הקורה, וכל מה שיש לדון את הקורה כמחיצה רק אם אמרין עומד, וכיון שכן א"א להכשיר את הקורה כה"ג שכל הכשירה הוא רק ע"י שנתיר אותה, ונ"מ לפי"ז דה"ה כה"ג באופן שתהא פי תקרה ברוח רביעית שבולטת קצת מכותלי הרשות האם נדון את הרשות עד חודו של הפי תקרה ע"י דין דעומד מרובה, או שכל מה שאפשר לומר פי תקרה הוא רק ע"י שדנים שיש כאן מחיצות מדין עומד, ובלא זה הוי מפולש מג' צדדים דלא אמרין פ"ת [עכ"פ לשי' התוס' לק' צ"ד] וכיון שכן א"א להכשיר את המקום ע"י שנאמר פי תקרה, שכל הכשרו הוא רק אחר שנאמר פי תקרה, ובלא זה אף לא נדון בו מחיצה דפי תקרה, [מיהו יתכן דפ"ת שאני, ואף במקום פרוץ איכא חפצא דפ"ת רק שאינה מכשרת, ושאיני מקורה שבלא הכשר מבוי לא חשיב כמחיצה כלל, מיהו אינו נראה, ועי'], אולם מדברי רש"י לכאורה מוכח שאין לומר כן, שהרי רש"י הקשה למה לא אמרין לבוד להכשיר הקורה, וכתב שלא מחיצה היא ממש להכשיר הפסק אויר שמכאן ומכאן ע"י לבוד, ואי נימא שכל שאין לו הכשר עצמי לא אזלינן בתר סופו ולא דיינינן ליה השתא כמחיצה, ואף שאי נכשירו שפיר יהי וכו"ל, מה הוקשה לרש"י דנימא לבוד, הרי רק אם נאמר לבוד יוכשר המבוי. וכל מה שיש לומר לבוד הוא רק אם נדון את הקורה כמחיצה, וכל מה שחשבינן להקורה כמחיצה הוא

את החצר כאילו מבוי הוא, היה המבוי מתקן, וכיון שכן אפשר להכשיר את החצר מפני שמפולש הוא למבוי מתקן, [להצד הנ"ל שתקן מבוי יכול להועיל לחצר המפולשת אליו], ואף שאם החצר לא היתה מתוקנת ע"י הי' המבוי ג"כ נאסר, מ"מ אפשר לדון על המבוי לחוד שהוא מחמ"ע לית ליה פירצה אבל בכה"ג שיש בחצר פירצה שאם היינו דנים את החצר כהמשך המבוי היה המבוי נאסר כדין מבוי מפולש, שאף שהפירצות הם זה שלא כנגד זה, מ"מ כל שמפולש הוא בשני ראשיו הרי הוא נאסר, [ולא גרע ממבוי עקום לרב] ורק אם נדון את המבוי והחצר כשני מקומות נפרדים, ונתיר את שניהם שוב דין שניהם להיות מותר האם אזלינן בתר סופן, ודנים את החצר לעצמה שהיא פירצתה לרה"ר פחות מעשר, והמבוי מפולש לחצר מתוקנת, כיון שהחצר פרוצה למבוי המתקן, וממילא שניהם מותרים, או שלא אמרין כן, ובחזו"א נטה שאזלינן בתר סופן כיון דשרינן שניהם אין כאן פירצה ע"ש.

ז. בדף ח' ע"ב בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא נעץ שתי יתידות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן מהו א"ל לדברי המתיר אסור לדברי האוסר מותר, והיינו כמש"כ רש"י שלדברי האוסר להשתמש תחת הקורה וס"ל דחודו הפנימי יורד וסותם נמצאת סתימת הקורה דבוקה לכתלים וסתימה מעלייתא היא, ולדברי המתיר להשתמש תחת הקורה דס"ל דחודו החיצון יורד וסותם נאסר המבוי כיון שאין הסתימה מחוברת לכתלים ויש אויר ביניהם, ויש להסתפק אם מה דלא מהני שחודו החיצון אינו דבוק לכותלי המבוי, אם הוא חסרון דוקא בקורה, וכדחזינן בדעת רבא דס"ל דבעינן שתהא קורה מונחת ע"ג כותלי מבוי, נהי דרב חסדא לא ס"ל כן, מ"מ מיהא דעתו שתהא הקורה דבוקה לכותלי מבוי, או שהוא חסרון בעלמא בכל דיני מחיצות שכל שיש בין המחיצה לרשות שהמחיצה גודרתה מקום שאינו גדור אין המחיצה מועלת כה"ג, ובפשוטו כן הוא בכל פירצה האוסרת שלכן אין המחיצה שאחריהם גודרת את הרשות שלא כנגד הפירצה, [וכגון רשות הגדורה מארבע רוחותיה, וברוח מזרחית יש פירצה יותר מעשר לצד דרום, הא דהמחיצה העומדת רוח דרומית אינה גודרת את הרשות מהמקום שהמחיצה אינה פרוצה ברוח

כיון שהעירוב יתיר את החצירות ועי"ז המבוי יותר נמי, ויש להכשירו ע"ש סופו שבסופו יהיה המבוי מותר.

ויש לדקדק כן מד' התוס' ע"ד א' ד"ה ויש שהכריחו דפלוגתא ר"מ ורבנן אם סומכין על שיתוף במקום עירוב איירי שהיו החצירות פתוחות זל"ז, וכתבו "ומאחר שר"מ אוסרו למבוי ומתירן כולן מזו לזו שהרי אינו אוסרן אלא המבוי לבדו א"כ פתוחות כולן זו לזו" וכו', ויש לדקדק למה לא הוכיחו כן מרבנן נמי שאיירי שפתוחות זל"ז, דאל"כ איך מהני עירוב במקום שיתוף ולהנ"ל מבואר שפיר דאליבא דרבנן אינו מוכרח כיון שיש לומר דאף שאין פתוחות זל"ז יהני עירוב במקום שיתוף גם באופן שאינן פתוחות זל"ז דאזלינן בתר סופו, ורק מר"מ הוכיחו דאיירי בפתוחות זל"ז, אמנם בתוס' רבינו פרץ שם מבואר דאף לרבנן בע"כ איירי בפתוחות זה לזה מדמהני עירוב במקום שיתוף.

וכן הוא בטור ושו"ע סי' שפ"ז שהעמידו דעירוב במקום שיתוף מהני איירי כשהיו החצירות פתוחות זו לזו, ומבואר שבלא זה לא מהני ולא אזלינן בתר סופו, וצ"ל דטעמא דמילתא דכדי שהמבוי יהיה מותר בעינן שיהיו החצירות כאחד ואז הותר המבוי, ותחילה אזלינן בתר היתר החצירות ולכן צריך שיהיו פתוחות זל"ז, ואכתי יל"ע בזה.

רק ע"י לבוד, וחזינן דמ"מ אמרינן דאזלינן בתר סופו ואם נדון בו כמחיצה מעלייתא שוב יהיה בו הכשר באמת, וא"כ תיקשי למה לא אמרינן עומ"ר, אא"כ נימא דהוא סברא מסוימת בקורה שצריך שתהא דבוקה לכותלי מבוי. ועי' בספר זכר דבר סי' ט"ז שדן בזה בביאור סוגיין.

ה. הנה בגמ' ע"ג ב' איכא פלוגתא אם סמכין אעירוב במקום שיתוף או לא, ויש להסתפק למ"ד דסומכים על עירוב במקום שיתוף האם בעינן שיהיו החצירות פתוחות זל"ז כדי שיוכלו לערב ביניהם, וכשעירבו ביניהם א"צ שיתוף להתיר המבוי או דסגי שיהיו פתוחות למבוי, והיינו שכיון שאם יחול העירוב בין החצירות שוב לא יצטרכו להשתתף ונמצא שהמבוי יותר נמי ע"י העירוב, וא"כ סגי בזה שיערבו ביניהם ע"י שיש פתח משותף דרך המבוי, והנה לא מיבעיא לשיטת הגרע"א בתשו' י"ד דכל מה שא"א לערב דרך מקום שאינו משותף בעירוב הוא רק מפני שיש חסרון שא"א להוליך העירוב, מסתבר דכל כמה שהעירוב יתיר את המבוי ג"כ, ויהיה מותר להעביר את העירוב מחצר לחצר צריך להיות מותר ע"י העירוב, ואף לשיטת החזו"א סי' צ"ו סקל"ה שמעיקר תקנת עירוב שהעירוב יהא מונח באחד הבתים המעורבים ושלא יהא מפסיק ביניהם רשות אחר שלא תתערב, שפיר י"ל דעכ"פ

הרב אהרן קרביץ

בעניי בל תוסיף

כונה בבל תוסיף

גמליאל סבר שבת לאו זמן תפילין הוא ואיבעית אימא דכולי עלמא שבת זמן תפילין הוא והכא במצות צריכות כוונה קמיפלגי תנא קמא סבר לצאת בעי כוונה ורבן גמליאל סבר לא בעי כוונה.

ופרש"י "תנא קמא סבר מצות אין צריכות כוונה ולכולי עלמא תכשיט הן, הלכך כיון דלענין מיפק ידי חובתיה נפיק בלא כונה, לענין בל תוסיף

בגמ' דף צ"ה ע"ב "לימא בדרב שמואל בר רב יצחק קמיפלגי דתנא קמא לית ליה דרב שמואל בר רב יצחק ורבן גמליאל אית ליה דרב שמואל בר רב יצחק, לא דכולי עלמא אית להו דרב שמואל בר רב יצחק והכא בשבת זמן תפילין קמיפלגי דתנא קמא סבר שבת זמן תפילין הוא ורבן

אלא דיש לתמוה לפי"ז דהנה למסקנת הגמ' בזמנו לא בעי כוונה ורק שלא בזמנו בעי כוונה ולכאור' להנתבאר קשה דממ"נ, אם הכונה היא חלק ממעשה המצוה א"כ לעולם בעי כוונה לעבור בבל תוסיף, ואם אינו חלק ממעשה המצוה א"כ אמאי שלא בזמנו בעי כוונה, וצ"ל דמה דשלא בזמנו בעי כוונה הוא באמת גדר אחר וצ"ע.

אמנם באמת כל הדברים הללו צריכים ביאור טובא, דמה שייך לומר דבעי כונה למצוה כדי לעבור בבל תוסיף, הרי הוא המוסיף בודאי יודע בעצמו שאינו מצוה כלל, ולא ציוה עליו הבורא דבר זה מעולם, וא"כ מה שייך לומר שהוא מכון במעשיו לשם מצוה דהיינו שעושה כן במצוות בוראו אשר ציוה עליו לעשות כן, אטו בשופטני עסקינן, וכל זה תימא רבנא.

אח"כ 1234567

ומצאתי שכן תמה במנחת חינוך [מצוה תנה אות ב] וז"ל: "וא"כ דרך משל היושב בסוכה באמצע השנה או נוטל לולב, אם מתרינן בו דאסור לעשות במתכוין למצוה, נהי דהוא מקבל עליו התראה דיודע מזה ומ"מ עושה, מ"מ ממה נפשך אם באמת משקר ואינו מכון אינו עבירה, ואם דאומר אמת דהוא מתכוין באמת לעשות המצוה ומכון לצאת לעשות רצון הבורא ית"ש, א"כ אין לך מוטעה גדול מזה, כי יודע לכל העולם דרצון הבורא לישב בסוכה בחג דוקא וליטול לולב בחג ג"כ וכדומה, א"כ אין שייך מלקות כלל במוטעה כמבואר כמה פעמים הוא וכו' ולא מוטעה [קידושין מ"ג ע"א], ואין לך שוטה גדול מזה אם יושב בסוכה באמצע השנה או נוטל לולב ומדמה בדעתו שעושה רצון הבורא ית"ש. ואם התורה חייבה מלקות אם באמת נראה לו שהיא מצוה ואנן אמרינן לו שאינה מצוה דמחויב לציית לדברינו ואם אינו ציית ילקה, באמת אם מחזיק בדעתו כן, הרי הוא כופר בתורה שבכתב או שבעל פה ואינו בכלל הלוקין, והוא מן המורידין וכו' כמבואר בר"מ פ"ג מממרים ה"ב. הכלל, אם שקורי משקר ובאמת אינו מכון לא עבר עבירה, ואם במתכוין באמת, הוא מוטעה או כופר ולא שייך מלקות כלל" עכ"ל, עי"ש שביאר בזה אמאי השמיט הר"מ [פי"ט מסנהדרין] לאו דכל תוסיף ממנין הלוקין.

נמי אף על גב דלא מכון להו למצוה איכא בל תוסיף כיון דזמן תפילין הוא, ורבן גמליאל סבר צריכות כוונה לצאת ידי חובתו הלכך בבל תוסיף נמי לא עבר עד דמכיון למצוה" עכ"ל.

מבואר דפליגי תנאי אי לעבור בבל תוסיף בעי כוונה, ולהאיבעית אימא דהכא תליא אי מצוות צריכות כוונה או לא, דאי מצוות צריכות כוונה ה"נ לעבור בבל תוסיף בעי כוונה, אבל אי מצות א"צ כונה ה"נ לעבור בבל תוסיף לא בעי כוונה. והדברים צ"ב מה ענין זה לזה, דאם לצאת יד"ח י"ל דבעי כוונה למצוה, אבל לעבור אלאו דבל תוסיף עדיין מנ"ל דבעי כונה.

ולכאורה הביאור בזה הוא, דשורש הפלוגתא אי ^{מזכיר תוספות}מצוות צריכות כוונה הוא האם מעשה המצוה היא רק הפעולה לבדה, ובעשיה בעלמא יצא ידי חובתו, וע"כ לא בעי כוונה כלל למצוה, או דיש עוד חלק ממעשה המצוה לבד הפעולה, שהוא הכונה, דהיינו דמה שמכוון לשם מצוה הוא חלק ממעשה המצוה לעשות הפעולה ולכוון לשם מצוה, ומעתה מובן היטב דגם לעבור בבל תוסיף בעי כונה דלא חשיב שמוסיף על המצוה שאינו עושה את כל מעשה המצוה ב' פעמים, דכיון שלא כיוון והכונה היא חלק ממעשה המצוה כאילו עשה רק חצי מצוה ולא חשיב בל תוסיף.

שו"ר לרבינו הגר"ח שעמד בזה וביאר כדברינו, וזה הלשון המובא בשמו [בקובץ שיעורים ח"ב סי' ל"ג אות א'] "שמעתי מכ' מו"ר הגר"ח זצ"ל מבריסק, דהנה הא דתלי בגמ' לעבור אי בעי כונה בפלוגתא דמצ"כ, אין פירושו דילפינן שני הדינין זמ"ז במה מצינו, אלא פירושו, דליכא בל תוסיף אלא היכא שעושה מעשה המצוה כהלכתא, כגון הישן בשמיני בסוכה, אינו עובר בב"ת אלא דוקא אם הסוכה כשירה, ולא אם היא פסולה, ומשו"ה למ"ד מצ"כ, נמצא דהכונה היא חלק ממעשה המצוה, וכשעושה מצוה בלא כונה, לא עשה רק חצי מעשה, אבל למ"ד דמצות אצ"כ, מעשה בלא כונה היא מעשה שלימה של מצוה" עכ"ל, ועי"ש דיש מצוות רבות דלא אמרינן בהו מצ"כ לענין שצריך לחזור ולעשות בכוונה דהמצוה מתקיימת מאליה כמו בקדשים, וכה"ג קיום המצוה משלים למעשה המצוה עי"ש.

דברים, ולי בעניי צ"ע], ובפרט א"ג דהכוונה חלק ממעשה המצוה היא ודאי בעי עדים ע"ז וליכא.

והנראה פשוט בזה, דאין הכונה דאינו עובר בבל תוסיף עד דמכוון למצוה היינו שעושה כן בציווי הבורא, אלא כיון דאיסור בל תוסיף ענינו הוא מי שבא להוסיף על המצוות, ע"כ צריך שיהא באמת בכוונתו להוסיף דהיינו שעושה כן כדרך עושי מצוה, ולכן שעושה מעשה בלא כוונה להוסיף על מצוות ה' אינו בכלל בל תוסיף, וזהו הכונה "מכוון להו למצוה" היינו להוסיף על המצוה, דבלא זה אין למעשה שם של הוספה על המצוות, אבל ודאי לאו בשוטה עסקינן שמכוון למצוות בוראו אף שיודע שלא צווה.

ומפורש כן בגמ' בר"ה דף כ"ח מנין לכהן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי כו' ת"ל לא תוסיפו ג', וכתבו שם הרשב"א והריטב"א להדיא דהא חשיב נתכוין שהרי אמר אוסיף כו' עי"ש, ולכאור' הרי התם נתכוין להוסיף משלו ולא מברך משום שכן ציוה הבורא, וע"כ דבאמת זהו הכונה הנצרכת לעבור בבל תוסיף, היינו כונה להוסיף על המצוות משלו ולא בעי כונה לשם מצוה ממש, ודלא כהמנ"ח.

[וע"ע בפ"י הרא"ם לסמ"ג הל' מגילה ובספר יום תרועה [לבעל הכפות תמרים] בר"ה שם שהקשו מדברי הרמב"ם פ"ב מממרים ה"ט שכתב דאם אמרו ב"ד דבשר עוף בחלב מותר מדאוריתא

אמנם בספר החינוך שם כתב להדיא דלוקין על לאו של בל תוסיף וכמו שהעיר שם במנ"ח, וכ"מ ג"כ להדיא במרדכי סוף סוכה בשם ראבי"ה [סי' תקס"ב] עי"ש ועוד הרבה ראשונים, וכפשטא דלשון הגמ' בסוגיין "הישן בשמיני לוקה", [ומה שהר"מ השמיט י"ל משום דהוי לאו שבכללות עי' בפמ"ג בפתיחה כוללת ובתשו' שמן רוקח ח"ב סי' י', או דאין לוקים מטעם אחר עי' לקמן]. גם עיקר הדבר לומר דכל לאו דבל תוסיף נאמר רק באופן של שוגג או מוטעה הוא מילתא דתמיהא.

[אוצר החכמה]

ובאמת שבעיקר הדבר לומר דלוקין אלאו של בל תוסיף יש לתמוה ג"כ מצד אחר והוא דאם הכונה היא חלק ממעשה המצוה וכמשנ"ת, וממילא הוי ג"כ חלק ממעשה העבירה של בל תוסיף, א"כ לכאורה הוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקים עליו, ובאמת דיש לעיין בעיקר הך דינא דלאו שאין בו מעשה שאין לוקין עליו, באופן שהלאו יש בו גם מעשה וגם חלק מהלאו אינו מעשה, ובאופן דבמעשה לבד אין עוברין אלאו, אי חשיב כה"ג לאו שאין בו מעשה, או לא [ועי' בהערה א].

עוד יש לעיין דאם הלאו הוא רק בכוונה למצוה, א"כ האיך שייך כלל עדים והתראה על זה שעבר בבל תוסיף, דמאן ידע ליה אי כיוון למצוה או לא. [ועי' במגיה למל"מ שתמה כע"ז בפיגול, והשיגו עליו הרעק"א בגליון הרמב"ם והמנ"ח שם והפמ"ג ביו"ד סי' ד' דמ"מ אם אומר להדיא דמפגל עתה וודאי הוי פיגול באמירתו, דדברים שבלב אינם

א עי' בגמ' זבחים כ"ט ע"ב דפיגול הוי לאו שאב"מ, ועי' ברמב"ן בקונטרס דד"ג דמשמע דהמעשה הוי חלק מהלאו, וע"כ מפגל לחבירו חייב בד"מ עי"ש, ואעפ"כ הרי הוי לאו שאב"מ, אמנם עיין במנחת אברהם שם בשם הגרי"ז מה שביאר ע"פ הרמב"ן בסה"מ דלאו של לא תזבח כל דבר רע לוקין עליו ולא חשיב לאו שאב"מ, דהיינו משום דשם עיקר הלאו הוא המעשה ובלאו שלא יחשב עיקר הלאו הוא המחשבה והמעשה תנאי בעלמא וע"כ אין לוקין, וצ"ל דמש"כ הרמב"ן בדד"ג הוא רק לגבי הלכות נזיקין צ"ע בזה.

עוד יש להעיר בזה מדברי הרמב"ם פ"ה ממלכים ה"ח שכתב: "מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש ארצות אחרות, ואין אסור אלא להשתקע שם, ואין לוקין על לאו זה, שבעת הכניסה מותר הוא ואם יחשב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה" עכ"ל, ולא אמרינן דמ"מ כשנכנס ע"ד להשתקע לוקה, והיינו לכאורה משום דכיון דבעי גם מחשבה וכוונה לעבור וממילא הוי לאו שאב"מ [ובמנ"ח סוף מצוה ת"ק נשאר בזה בצ"ע], שו"ר בקוב"ש ח"ב קונטרס דברי סופרים סי' ג' בהג"ה שעמד בזה וצידד כדברינו עי"ש. וע"ע בספר יד המלך על הרמב"ם בהל' מלכים שם.

ב לדעת רבינו הגר"א באדרת אליהו פ' ראה צ"ל כאן לא תוסיף, וכ"ה הגי' בספר יראים סי' ל"ב בד"י, עי' ספר חשבונות של מצוה להאדר"ת וספר הכתב והקבלה פרשת ואתחננו ועי' לקמו.

והנראה דיש לומר עוד דלאו דווקא כוונה למצוה בעי, אלא בעינן שיעשה המעשה כדרך שעושין מצוות, כדי שיחשב להוספה על המצוות, וע"כ למ"ד מצוות צריכות כוונה שהכוונה היא מצורת מעשה המצוה ע"כ גם לגבי כל תוסף הכונה נצרכת לכונן להוסיף על המצוות, אבל למ"ד מצוות אינן צריכות כוונה דהיינו שעצם המעשה מצד עצמו יש לו צורת מצוה ע"כ יש הוספה על המצוות גם במעשה מצווה לבד בלא שום כוונה להוסיף דגם בזה יש צורה של מצווה.

ובזה מבואר היטב הגמ' לקמן דמצוה שלא בזמנה פשיטא דבעי כוונה, ומבואר דזה היה סברא פשוטה לגמ' מתחילה דכל הנידון רק למ"ד שבת זמן תפילין דהוי מצוה בזמנה, והנה אם הנידון הוא על מעשה המצוה אם הוא כתיקונו או לא [כמ"ש לעיל מהגר"ח] מה לנו בזמנו או שלא בזמנו, הא גם שלא בזמנו הכונה אינה חלק ממעשה המצוה למ"ד מצות א"צ כונה, ומה שייך לחייב ע"ז כוונה למצוה, וע"כ כמשנ"ת.

וכן מורה להדיא לשון רבינו המאירי בראש השנה דף כ"ח ע"ב וז"ל: "כשם שצריך להזהר שלא לגרוע מן המצוה כך צריך להזהר שלא להוסיף על המצוה שנאמר לא תוסיפו על הדבר, ואם הוסיף עליה עובר בבל תוסיף, וכן כשם שהמקיים את המצוה בלא כונה נקרא מקיים מצוה כך המוסיף בלא כונה עובר בבל תוסיף, ומ"מ דוקא בזמנו אבל שלא בזמנו אינו עובר בבל תוסיף אלא בכונה, וכיצד הוא דבר זה הרי ששבת שמנת ימי החג כדינו והוסיף ושבת יום תשיעי שהוא ודאי חול אין זה נקרא מוסיף שהרי דרכו של אדם לשבות אף בחול, וכן אם אכל מצה שבעת ימי הפסח כדינו והוסיף ואכל מצה ביום תשיעי אין זה מוסיף במצוה שהרי דרכו של אדם לאכול מצה אף בשאר ימות השנה, וכן בכל המצוות אם קיימן אחר זמנן כגון ישיבת סוכה בשביעי וכל הדומים לאלו אין זה נקרא מוסיף שכל שהוא בזמנו אם הוסיף להמשיך זמן המצוה דרך מקרה הוא ואין זה נקרא מוסיף, ומ"מ אם נתכוין לעשות דבר זה דרך קיום מצוה עובר בבל

אלא שגזרו הם לא עברי בבל תוסיף, ורק אם אומרים הבי"ד דהוא אסור מן התורה הם בכלל מוסיף, ותמה מדברי הגמ' דהכא דאומר דמוסיף ברכה משלו ואעפ"כ עובר בבל תוסיף ע"ש.

אך דלפי המבואר במק"א יש חילוק גדול בין כל תוסף דבי"ד לבל תוסיף דיחיד, ורק לבי"ד יש איסור כשמורין לציבור על הוספת מצוה או לאו, ולפי"ז א"ש היטב, שהבי"ד אומרים דהוא מה"ת אף דידעי דאינו כן זהו כל תוסף דבי"ד היינו על ההוראה לציבור כן אף שלא עשו בפועל, ובזה בעי שיאמרו שהוא מה"ת, אבל כל תוסף דיחיד לא חשיב מוסיף באמירה בעלמא אם לא שעושה המעשה לשם הוספה על המצוה, ע"ש שהארכנו בזה].

ונפ"מ לדינא בכל זה נראה בנידון ששמעתי זה מכבר באחד שהלך לישון בסוכה בהושענא רבה ונשתקע בשנתו עד שהחשיך, אם מחויבים להעירו שלא יעבור בבל תוסיף, שהרי נתכוין למצוה וכה"ג עובר בבל תוסיף לכו"ע, [ודנו בזה אם יש קיום מצות סוכה בשנתו וגדרי חיובי ישן], אמנם לפמשנ"ת לית דין צריך בשש דודאי אין בזה סרך איסור שהרי נתכוין באמת למצות בוראו ולא נתכוון כלל להוסיף על מצות בוראו, וזה ברור.²

ומעתה נסתלקה קושיית המנ"ח, דודאי אדם יודע דאי"ז ציווי התורה לישן בסוכה בשמיני או ליתן חמש פרשיות בתפילין אלא שהוא עושה כן מרצונו ומדעתו ומוסיף משלו, ואעפ"כ חשיב נתכוין דהיינו נתכווין להוסיף, אבל אם עושה כן בלא כוונה כלל שאינו מתכוין גם להוסיף כה"ג אינו עובר בבל תוסיף למ"ד מצוות צריכות כוונה.

אלא דאכתי לא ברירא לן הך מילתא מהו כונה להוסיף משלו, דהרי הוא יודע שאינו בתורה ואין למעשהו שם של מעשה מצוה, ומה שייך להוסיף על מצוות השם לברך ג' ברכות שיוסיף ברכה אחת משלו, מה לתבן אצל הבר, ואיך יהא זה תוספת להמצוה.

2 אך העירוני דמ"מ יש הלכה מדרבנן לפסול הסוכה לשמיני עצרת וזה שייך גם הכא, אך לדינא נראה דבמילתא דרבנן ודאי איז חיוב בישו ואכמ"ל בזה.

כדי לצאת אע"פ שאינו מכוין. (עי' סי' ס"ו וסי' תרע"ה ועי' בתוס' סוכה מ"ב ד"ה אמר אביי ובטור בס"י ס' ובסי' תרנ"א) עכ"ל.

והנה אם היתה הכונה נצרכת לעצמה, א"כ מה אכפת לן שקורא בשביל לקיים מצות ק"ש הא מ"מ בשעת הקיום לא כיון כלום, וע"כ דכ"ז רק כדי שיהיה לזה צורת מעשה מצוה ולא דרך מקרה או דרך לימודו או לשיר, אבל אם עושה כן דרך קיום מצות בוראו להדיא סגי בזה, אף שאינו מכוון ממש לשם מצוה בשעת מעשה המצוה.

עוד יש להביא ראיה מדברי רבינו יונה בברכות דף ו' ע"א הובא בב"י סוף סי' תקפ"ט דמצוה התלויה באמירה בלבד, לכו"ע צריך כונה, וכתב שם הטעם דהאמירה היא בלבד וכשאינו מכוון באמירה ואינו עושה מעשה נמצא כמי שלא עשה שום דבר מהמצוה עכ"ל, והדברים צריכים ביאור, [וע"ע בהרב המגיד פ"ב משופר ה"ד ואכמ"ל], ולפמשנ"ת אולי יש לומר דכשעושה מעשה בזמנו יש למעשה צורת מעשה מצוה גם בלא כוונה, אבל באמירה בעלמא אין למעשה צורת מעשה מצוה עד שיכוון. [אך אולי י"ל גם לולי דברינו דבמצוות דאמירה פשיטא ליה דהכונה חלק ממעשה המצוה וצ"ע].

ולפמשנ"ת הרי זה הביאור ג"כ בכונה הנצרכת לעבור בבל תוסיף, דהיינו שיעשה כן דרך קיום מצוה ולא דרך מקרה, ואף שידע בעצמו שאינו מצוה כלל ולא נצטווה ע"ז מעולם מ"מ כיון שעושהו דרך מצוה הרי עובר בבל תוסיף, אבל למ"ד מצות א"צ כונה דס"ל דא"צ כלל כונה למצות

תוסיף, וזהו שאמרו לעבור שלא בזמנו בעי כונה, ואם תוסיף בזמן המצוה במצוה כגון שהוסיף בית אחד בתפלין ועשה תפלתו בחמש בתים או שהוסיף מין חמישי באגדו של לולב בחג הסוכות וכל הדומה לזה עובר בבל תוסיף אף בלא כונת מצוה, כללו של דבר בלעבור על בל תוסיף בזמנו אין צריך כונה שלא בזמנו צריך כונה עכ"ל.

הרי מבואר להדיא דכונה למצוה דבל תוסיף אינו כונה שמכוון לשם מצוות בוראו, אלא לעשות המעשה דרך קיום מצוה ולא דרך מקרה, וע"כ שלא בזמנו בעי כונה כי אין המעשה שעושה שלא בזמנו חשיב דרך מצוה אי לאו דמכוון לזה להוסיף על המצוות, אבל כשעושה מעשה בזמן המצוה לעולם חשיב דרך קיום מצוה אף שאינו מכוון למצוה, למ"ד מצוות א"צ כוונה, משא"כ למ"ד מצוות צריכות כוונה, דהיינו משום דס"ל דלעולם אין למעשה צורת קיום מצוה עד שיכוון ה"נ בבל תוסיף אין למעשה צורת מצווה עד שיכוון להוסיף על המצוות.

וראיה לזה דכל הכונה במצוות היא רק לתת למעשה צורת קיום מצוה, יש להביא מדברי החיי אדם הידועים [כלל ס"ח סעיף ט'] "דזה דוקא בקורא ק"ש בדרך לימודו (עיין זבחים ב' ע"ב וע"ש בתוס' ד"ה סתם אשה) וכן כשכפאווהו לאכול מצה והוא היה סבור שהוא יום חול או שהיה תוקע לשיר וכיוצא בו. אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין כסדר התפלה, וכן כשאוכל מצה או תקע ונטל לולב אעפ"י שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה

ד וע"ע בירושלמי ר"ה פ"ג ה"ז [הובא בב"י סוף סי' תקפ"ט בשם הר"ן] איתא "היה עובר אחורי ביה"כ כו' אמר רבי יוסי בר חנינא לא אמרן אלא בעובר אבל בעומד חזקה כיון. ותמה במג"א שם סק"ה מה שייך לומר חזקה כיוון נשאלהו אם כיוון או לא עי"ש, [והובא גם בספר האשכול (אלבן) ה' ר"ה]. וביאר בפר"ח שם כונת הירושלמי דדוקא עובר אחורי ביה"כ בעי כונה לצאת אבל העומד בביה"כ עצמו א"צ שיכוונו לצאת דסתמא דמילתא להכי הוי וחזקה כיון, [וכ"כ בבב"ל סי' ס' ד"ה וכן הלכה בשם הישועות יעקב], ועי"ש בביאור הגר"א ס"ק ט"ו ונראה דזה כונת רבינו שם להוכיח דאין החילוק בן מהלך דדרך הלכו אינו מכוון, דגם בישב בביתו מבואר בשו"ע שלא יצא אם לא כיון להדיא, ומשמע שאם ישב בביה"כ יצא אפי' לא כיוון להדיא. [ועי"ש בא"ר], והיינו לכאורה להדיא כדברי החיי אדם. [ועי"ש במג"א בסק"ד בשם תשו' הרדב"ז ח"א ק"ס וצ"ע].

שו"ר במאירי בר"ה שם שהביא דברי הירושלמי וכ' וז"ל: "זו שאמרנו בהיה עובר וכו' פירשו בתלמוד המערב דוקא עובר אבל עומד חזקה כיון, ואע"פ שנאמר או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת אלמא עומד צריך כונה שהרי כל שבכיתו סתמו עומד הוא, אין זה כלום שכל שבכיתו סתמו מתעסק הוא בצרכי ביתו ודינו כעובר, אבל עומד האמור שם פירשו שעומד בטל, ולי נראה בעומד זה שאמרו עליו חזקה כיון דוקא שהיה עובר או מתעסק ותכף שהתחיל לשמוע קול שופר עומד לו עכ"ל המאירי. וזה דלא כהפר"ח דדוקא עומד בביה"כ.

לא היה מחזי כהוספה על המצוות, וע"כ לא עברה בכל תוסיף, דזה דווקא דרך קיום מצוה וכמשנ"ת, [ואולי זה ג"כ כונת הראב"ן שם].

ועכ"פ מבואר מכל זה כמשנ"ת דאין הכונה בכל תוסיף כונה לצאת יד"ח המצוה, אלא כונה לעשות המעשה בצורת קיום מצוה וכל שהמעשה מצד עצמו הוא בצורה של מעשה מצוה לית לן בה, וא"צ בה כונה מיוחדת למצוה, ומעתה מבואר היטב ג"כ דהוי לאו שיש בו מעשה דהלאו הוא להוסיף על המצוה, והכונה אינה אלא לצורת המעשה שיהא מעשה מצוה¹, אבל הלאו אינו אלא המעשה עצמו וכמשנ"ת, והשתא א"ש ג"כ דא"צ להעמיד עדים על הכונה דכל שיש למעשה צורה של קיום מצוה יש בזה כל תוסיף, דממילא הרי אין כאן כוונת אמת למצוה.

[והעירני גיסי הרח"ש מדברי הגרעק"א בר"ה דף כ"ח ע"ב בתוד"ה דלמא שהעמיד פלוגתא בדברי התוס' שם ובדף ט"ז ע"ב² בהוסיף לשם מצוה דרבנן אי חשיב כונה לעבור בכל תוסיף, ויש לדון בזה להג"ל ואכ"מ].

והנה ידועים דברי רבותינו הראשונים בכמה מקומות דאף למ"ד [ולהלכה לדעת הרבה ראשונים] דמצוות א"צ כוונה, מ"מ אם יש כונה הפכית, היינו שמכוון להדיא שלא יהא לשם מצוה ולא יצא יד"ח, לא נפיק בעל כרחו, כ"כ הרשב"ם הובא ברכינו יונה בברכות דף י"ב ע"א הג"ל והר"ן בר"ה כ"ח ע"ב וכ"ה בתוס' סוכה ל"ט ע"א ותוס' הרא"ש שם, וכן בתוס' ברכות שם¹, ובתוס' פסחים ז' ע"ב, ותוס' שאנן ורא"ש שם, וכ"כ בתשו' הרשב"א ח"א תנ"ח בשם חכמי הצרפתים², וכ"כ בארחות חיים הל' לולב סי' נ"ח בשם הרי"ן גיאות בשם רב האי גאון, ובשבה"ל סי' שס"ו, וכ"כ באו"ז סי' שיי"ג, ובמרדכי פסחים סי' תק"מ, רבינו ירוחם נ"ג ח"ה, ועוד ראשונים, והובא בב"י סוף סי' תקפ"ט. [אמנם הר"ן

ה"נ לעבור בכל תוסיף א"צ כונה דס"ל דהמעשה עצמו הוא המצוה וא"צ כונה כדי להגדירה כמעשה מצוה, וממילא גם דרך מצוה הוא במעשה לבדו גם בלא כונה.

ולפי"ן יש לבאר ג"כ מש"כ הרשב"א והריטב"א בסוגין ובתשו' הרשב"א ח"א סי' תקל"ה והרא"ש בסוכה פ"ג סי' כ"ד ועוד ראשונים, וכ"מ ברמב"ם פ"ז מלולב ה"ז, לגבי כל תוסיף בלולב, דכל דעביד לנוי אינו עובר בכל תוסיף עי"ש, וצ"ב למ"ד דמצוות אצ"כ ולא ברירא לומר דכונתם דיש כונה הפכית [כמ"ש בתוס' רעק"א למשניות סוכה פ"ג משנה ח'³], ועי' לקמן מהריטב"א בפסחים דפקפק בהך דינא דכונה הפכית, [ובאמת גם כאן כ' דא"צ לזה אך אין נראה דפליג בעיקר הך סברא], אמנם לפמש"כ מבואר היטב דכה"ג אינו עושה דרך מצוה כלל וע"כ אינו עובר בכל תוסיף, שהוא ^{אוצר החכמה} להוסיף על המצוות.

ובזה יבואר ג"כ מש"כ התוס' לקמן בסוגין ד"ה מיכל דאפי' א"נ דנשים במצ"ע שהז"ג יש כאן חשש כל תוסיף, [ועי' בריטב"א שהוא איסור דאוריתא], מ"מ הלני המלכה שהיתה יושבת עם בניה בסוכה לא מחזי ככל תוסיף דמשום בניה היתה יושבת, עכ"ד, וכ"כ בחי' הריטב"א בשם יש שתירצו, ולפי פשוטו הדברים תמוהים עד מאוד וכי משום בניה נתיר לה להוסיף על המצוות ולעבור על כל תוסיף מדאוריתא והרי לא בעי כונה לעבור בכל תוסיף, ועי' בתשובת הראב"ן בריש הספר סי' פ"ז משכב"ז וצ"ע בדבריו שם, וע"ע בחי' הרשב"א שבאמת הביא הראיה מהלני המלכה ולא דחה כתי' התוס'.

אמנם לפמשנ"ת הרי הדברים מבוארים היטב, דכיון דהלני המלכה היה נראה לכל דמשום בניה היתה יושבת, א"כ לא היתה ישיבתה דרך מעשה מצוה כלל, אלא אגב ישיבת בניה ישבה, וממילא

ה וע"ע בר"ן פסחים קי"ד ע"ב ד"ה אר"ל זאת אומרת מצ"כ ושאר"ר שם וצ"ע.

1 ומ"ש שם מדברי הרמב"ם פ"ה ממרים עי' לקמן דלפי"ן אינו שייך לזה.

2 זה יש לדחות עי' תשו' מהרי"ל דיסקין כתבים סי' מ"ז. וע"ע בהג' רעק"א לספר יום תרועה ר"ה כ"ח אות ב' ובהג' לשו"ע או"ח (מכון ירושלם) תע"ה סק"ד, ועי' בספר אתון דאוריתא כלל כ"ג ודו"ק.

3 והסכים עמהם עי"ש, ודלא כמ"ש הב"ח ועוד אחרונים בשו"ע סי' תרנ"א דדעת הרשב"א כהרא"ה. ועי' מאמר מרדכי שם.

על א' שיהא כרצועות בעלמא, ומבואר לכאורה להדיא דגם במכוון שלא לצאת עובר בכל תוסיף ועי"ש דהביאו ראייה מהגמ' בסוגיין.

אמנם בהל' לולב כתב רבינו עמ"ש בשו"ע שם סי' תרנ"א סעי' ה' "יברך על נטילת לולב ושהחיינו קודם שיטול האתרוג כדי שיברך עובר לעשייתו, או יהפוך האתרוג עד שיברך", וז"ל: "או כו'. כמ"ש כגון שהפכו. אבל א"צ לזה כמ"ש בפ"א דפסחים דמ' שמברך אחר שהן בידו ויצא בהן ואין לברך קודם שלקחן כמ"ש בפ"ג דמנחות מאימתי מברך כו' וגם ההיפוך אינו מועיל כיון שמברך על הלולב והן מצויות לפניו אין מעכבין זא"ז כמ"ש סי"ב וכיון דאמר בגמ' דמברך בלולב אחר שיצא ולא אשכח צד היכי עבדינן אנן ועל צד היותר טוב יכוין שלא לצאת בו ואף למ"ד מצות א"צ כונה כמ"ש תוס' שם ל"ט א' וע' בר"ן שם". ומבואר דמסכים רבינו עם דברי הרשב"ם ושאר הראשונים מהא דלעיל בסי' ל"ד שכתב רבינו דעובר על כל תוסיף אפי' אם מתכוון להדיא שלא לצאת.

ולהנתבאר א"ש היטב, דודאי לצאת ידי חובתו אינו יוצא כשמכוון להדיא שלא לצאת וכמ"ש הרשב"ם וכל הראשונים הנ"ל, אבל אעפ"כ לעבור בכל תוסיף עובר גם כה"ג שמכוון לא לצאת, ואי"ז שייך כלל הא להא.

והביאור בזה פשוט, דמה דאינו יוצא בכונה הפכית היינו משום דבע"כ לא נפיק כמ"ש התוס' בסוכה, היינו דכיון שאינו רוצה לצאת יד"ח אינו יוצא בע"כ, [ולא שייך כלל לדין מצ"כ, ואפי' אם מצ"כ מדרבנן מהני גם לאיסור דאוריתא], אבל לעבור בכל תוסיף א"צ שיהא ראוי לצאת ידי חובה דהרי ודאי להדיא אינו מתכוין לצאת שהרי יודע שאי"ז מצוה ומוסיף משלו, ואעפ"כ עובר בכל תוסיף כיון שעושהו דרך מצוה, וה"נ המעשה הוא דרך מצוה ויש לזה שם של מעשה מצוה, גם אם מכוין להדיא שלא לצאת, וכשעובר בכל תוסיף לעולם מכוין הוא להדיא שלא לצאת, אלא דיש למעשה צורה ושם של מעשה מצוה, וע"כ עובר בכל תוסיף.

[אמנם באמת גם לביאור הגר"ח הנ"ל י"ל בפשיטות, דאף דאינו יוצא במכוין להדיא

בר"ה שם הביא דעת הרא"ה דפליג והובא בב"י שם בשם האהל מועד, וע"ע בריטב"א פסחים ז' ע"ב].

והקשה בטורי אבן בר"ה שם ד"ה מצות דבסוגיין מבואר לכאורה לא כן, דהרי אם גם למ"ד מצות א"צ כונה אפשר לכוון שלא לצאת, א"כ גם לשיטתו יכול המוצא תפילין להכניסן שנים שנים, ויכון על השני לא לצאת וכך לא יעבור בכל תוסיף ולא יהא כמשאוי עליו, ואמאי אמרינן בגמ' דלמ"ד מצות א"צ כונה וממילא גם לעבור בכל תוסיף א"צ כונה היינו ת"ק דאין מכניסין אלא זוג זוג, עי"ש שלא מצא ישוב לדעת הרשב"ם ודעימיה. וע"ע בשו"ת חמדת שלמה סי' כ"ד משכב"ז.

ובאמת כבר עמד בזה בתוס' רבינו פרץ [הנדרמ"ח] בסוגין ד"ה מר סבר שכתב וזה לשונו: "מכאן קשה לפי רשב"ם דפי' דאף למ"ד מצוה לא בעי כונה ויוצא אדם יד"ח בלא כונה היינו בסתם אבל אי מכוון בפירוש שלא לצאת ודאי לא יצא יד"ח, כן פי' רשב"ם, ומכאן קשה שאם כדבריו כן הוא, א"כ לת"ק דאמר לצאת לא בעי כונה מ"מ יכניסם שנים שנים מתכוין בפירוש שלא לצאת, אלא וודאי למ"ד לא בעי כונה אפי' מפרש שלא לצאת יצא עכ"ל. וכע"ז הקשה רבינו פרץ בפסחים דף ז' ע"ב שם.

והנה בגאון יעקב בסוגין ג"כ עמד בזה מדנפשיה וכתב דיש לומר דבתפילין לא שרי ליה רבנן שמא ישכח ולא יכוון שלא לצאת, אלא דמ"מ הקשה א"כ מאי מקשו בגמ' לקמן הישן בשמיני ילקה, יכוון שלא לצאת, עי"ש מה שתי' בזה דלמ"ד דאפי' לעבור שלא בזמנו לא בעי כונה, אע"ג דל"ח כלל מעשה מצוה, ה"נ לא מהני כונה הפכית אע"ג דל"ח מעשה מצוה, ומש"כ הראשונים היינו להלכה דלעבור שלא בזמנו בעי כוונה, ה"נ כוונה הפכית מהני עי"ש.

אלא שצ"ע בזה בדעת רבינו הגר"א שסותר דבריו לכאורה דהנה בשו"ע סי' ל"ד סעיף ב' לענין הנחת תפילין דר"ת כתב שם לכוון שמה שאינו אליבא דהלכתא יהא כרצועות בעלמא כדי שלא יעבור בכל תוסיף, וכתבו המג"א והגר"א והא"ר דהיינו דווקא כה"ג דממ"נ אחד פסול אבל בשני תפילין כשרים עובר, ומשמע להדיא אפי' אם יכוון

שלא לצאת אבל מ"מ לדעה זו אי"ז חלק ממעשה המצוה עצמה, וע"כ לגבי כל תוסף לא אכפת לן דס"ס יש כאן מעשה מצוה אף דאינו ראוי לצאת בו יד"ח, וכ"כ בקובץ שיעורים שם אות ב', וכע"ז בחי' ר"ש הימן ר"ה סי' א', אך כבר כתבנו לעיל דזה לא יתכן, ובאמת דכונה הפכית אינה כונה שלא לצאת וכמ"ש בחזו"א, דאם עשה מעשה מצוה כתיקונה אין הדבר תלוי ברצונו אם יצא או לא, וע"כ שהוא חיסרון בעצם מעשה המצוה מה שמכוין שלא לצאת, ועי' במג"א תע"ה ס"ק י"ד וע"ע בספר ביאור מרדכי פסחים קכ"ו, ויל"ע להנ"ל.

[אוצר חזקוני]

בל תוסיף דיחיד ובל תוסיף דבי"ד

והנה כתב הרמב"ם פ"ב ממרים ה"ט וז"ל: "הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה מהו זה שהזהירה תורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה, כיצד הרי כתוב בתורה לא תבשל גרי בחלב אמו מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר חיה אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה, אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי זה מוסיף, אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור אותו ונודיע לעם שהוא גזרה שלא יבא מן הדבר חובה ויאמרו העוף מותר מפני שלא נתפרש כך החיה מותרת שהרי לא נתפרשה, ויבא אחר לומר אף בשר בהמה מותרת חוץ מן העז, ויבא אחר לומר אף בשר העז מותר בחלב פרה או הכבשה שלא נאמר אלא אמו שהיא מינו, ויבא אחר לומר אף בחלב העז שאינה אמו מותר שלא נאמר אלא אמו, לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה".

ובהשגת הראב"ד "הואיל ויש לב"ד לגזור ולאסור וכו'. א"א כל אלה ישא רוח שכל דבר שגזרו עליו ואסורו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף אפילו קבעוהו לדורות ועשוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא כדאשכחן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואם גרע לפי צורך שעה כגון אליהו בחר הכרמל אף זה דבר תורה הוא עת לעשות לה' הפרו תורתך, ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות עשה כגון לולב ותפילין וציצית וכיוצא בהן בין לשעה בין לדורות בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה" ע"כ.

והנה סברת הראב"ד דלא אמרינן כל תוסף בלאוין נראה פשוט לפמשנ"ת, דרק כשעושה מעשה יש לזה צורה של מעשה מצוה באופנים המחויבים אבל כשלא עושה מעשה מה שייך לומר שמוסיף בזה על מצוות ה' הרי לעולם אפשר שנמנע דרך מקרה. [ולכאור' כן מוכח ג"כ מהגמ' דהישן בשמיני בסוכה לוקה ולא נקטו כל יו"ט שעושין ספיקא דיומא ולא חיישינן לבל תוסיף דלאוין¹²³⁴⁵⁶⁷], ועי' בספר מרומי שדה בר"ה שם שעמד בזה, אך כ"ז לפירש"י שם אמנם לפי שא"ר ל"ק], וצ"ב מה פליג הרמב"ם.

[1234567 תוס']

אמנם באמת נראה פשוט דודאי גם הרמב"ם מסכים לזה דאחד שלא אוכל חמץ בשמיני אינו עובר בבל תוסיף [ומה שאכל רבינו הגר"א חמץ מיד במוצאי פסח, אינו מטעם זה אלא להכיר בעלמא הוא וכמו שנתבאר במק"א], וכמשנ"ת דבמניעה ל"ש למימר שמוסיף דמפני מה יהא מחויב לאכול חמץ, אבל מ"מ אם יאמרו בי"ד דבשר עוף בחלב דאורייתא יעברו הם על כל תוסף

והיינו, דהנה הבאנו לעיל קושיית הרא"ם והכפ"ת על הרמב"ם מהגמ' בר"ה כ"ח מנין לכהן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי כו' ת"ל לא תוסיפו גו', ומבואר דאפילו אומר להדיא דאינו עושה כן אלא להוספה ואינו מדברי תורה אעפ"כ עובר בבל תוסיף, ומאי שנא הכא דאינו עובר כל שעושין לסייג. [ועי"ש ביום תרועה שמחלק בין עשה ללאו וצ"ת].

ט וגבי אכילת מצוה ביו"ט שני של פסח י"ל דכיון שיש מצוה קיומית ל"ח כל תוסף, אמנם עי' בפסקי ריא"ז פ"ג דר"ה הלכה ב' וצ"ע.

ופירש רבינו הגר"א דקרא דראה היינו שלא להוסיף על גוף המצוה כמו לולב וציצית וברכת כהנים, וקרא דואתחנן היינו דלא יוסיפו על תרי"ג מצוות, עי"ש שדייק כן בלשון הפסוקים, וכן מבואר בפסקתא זוטרותא שם ושם, נודלא כרש"י עה"ת בפרשת ואתחנן שהביא דרשת הספרי בפרשת ראה על הפסוק דואתחנן.

ונראה לבאר עוד ע"פ דבריו דתרי לאוין אלו חלוקים גם באישים המחויבים בו, דהנה קרא דפרשת ואתחנן נאמר בלשון רבים "לא תוסיפו", והלאו דפרשת ראה נאמר בלשון יחיד "לא תוסיף", ולא בכדי הוא דהך דינא דפרשת ראה שלא יוסיף פרשה בתפילין וברכה בברכת כהנים הוא מסור לכל אחד ואחד, אבל הך דינא דפרשת ואתחנן להוסיף עוד מצוה אינו מסור לכא"א, דודאי אם ישבור אדם מקל כל יום לשם מצוה לא יעבור בבל תוסיף, דהרי יודע שאינו מצוה ולא שם מצוה עליה, וכמשנ"ת דאין ע"ז שם מעשה מצוה כלל, ורק כשמוסיף על מעשה המצוה ועושהו באופן של קום מצוה בזה עובר בבל תוסיף, ורק ב"ד שהורו וציוו והנהיגו לכל ישראל לקיים מצוה חדשה אשר בדו מליבם, בזה עוברים על לא תוסיפו דהרי מוסיפים הם על מצוות ה' מצוה חדשה אשר לא ציוותי וכמו שביארנו.

ולפי"ז אינו מכון מה שהזהירו כמה אחרונים [תשו' חלקת יואב ח"א סי' ל"ג] דלא לכוון במצות שהם דרבנן בזה"ז לשם מצוה דאוריתא דהרי זה בכלל בל תוסיף, ולפמשנ"ת לכאורה זה אינו דרך ב"ד מזהירים על זה להוסיף מצוה אבל כל יחיד ויחיד אינו עובר בהוסיפו מצוה חדשה שאינה תוספת על פרטי המצוה, [נומשום הוספת הזמן שמנהיגין בזה"ז אין נראה כלל שיהא בזה חשש בל תוסיף].

אמנם בדעת הרמב"ם עצמו א"א לומר כן שהרי הביא הפסוק דלא תוסיף, וגם מדבריו שם מבואר דס"ל דבשר עוף בחלב הוא הוספה על פרטי המצוה דבשר בחלב ולא הוספת מצוה חדשה עי"ש וע"כ לדבריו צ"ל כמש"כ לעיל.

והנראה בזה דיש חילוק גדול בין המבואר ברמב"ם בהל' ממרים להגמ' בר"ה הנ"ל, דהנה הרמב"ם בהלכת ממרים מיירי בבי"ד שהוסיפו משא"כ הגמ' מיירי ביחיד שהוסיף, ונראה דזהו ב' הלכות שונות חדא הוספה של בי"ד שמורין ומצוין לכל ישראל מצוה חדשה או ל"ת חדש או הוספה בפרטי המצוה או הל"ת דזה ודאי חשיב הוספה בכל אופן שאמרו שהו מה"ת ולא אמרו דהוא לסייג בעלמא, כיון שהציבור העושה על פיהם עושהו לשם מצוה ממש, משא"כ יחיד שמוסיף בפרטי המצות בזה יש הלכות אחרות כדי שלמעשיו יהא שם של מעשה מצוה כדי שיחשב הוספה וכמו שיבואר.

ומעתה א"ש היטב דודאי גם הרמב"ם מודה דבלאוין דיחיד אינו עובר בבל תוסיף, וכמשנ"ת דהרי לא הוסיף כלום במניעתו, ואין על מניעתו שם של קיום לא תעשה בהכרח, אבל אעפ"כ אם הורו ב"ד להוסיף על הל"ת שבתורה עוד לא תעשה חדש הרי וודאי עוברים הם בבל תוסיף, דודאי יש למעשיהם שם של קיום לא תעשה, והלכתא אחרת היא לגמרי **וכמשנ"ת**.

אח"ח 1234567

וא"כ הרי לא קשה כלל קושיית היום תרועה הנ"ל, דודאי בבל תוסיף דיחיד היינו דווקא כשמכוון להוסיף משלו וכמשנ"ת דאם חושב שהוא מצווה ע"ז אינו לוקה משום בל תוסיף, אבל בבי"ד שמצווים על ישראל לחדש מצוה, הנה אם אומרים להם שהוא לסייג או מדרכנן ודאי אין בזה שום איסור שלא הוסיפו כאן מצוה, ורק אם אומרים שכך ציוותה תורה הרי יוצרים כאן מצוה חדשה לציבור שהוסיפו מצוה¹.

ונראה עוד בזה דהנה כבר נודע בשער בת רבים מש"כ רבינו הגר"א באדרת אליהו עה"ת [פרשת ראה י"ג א'] דתרי קראי דאיכא בבל תוסיף ב' דיני בל תוסיף הם, והיינו דאיכא קרא בפרשת ואתחנן [ד' א'] 'שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות גו', לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה וגו', ואיכא קרא דפרשת ראה שם 'כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו'.

¹ י שו"ר במרכבת המשנה על הרמב"ם שם שעמד קצת בזה. וכו' בספר הכתב והקבלה פרשת ואתחנן עי"ש.

וכבר עמד בזה במהרש"א בר"ה שם דלא נהירא מה שייך כל תוס' בהא, ועי' עוד בפנ"י שם. וע"ע בשאגת אריה סי' ק"ה מש"כ בזה.

ועי' בש"ג בר"ה בשם ריא"ז וז"ל בפסקיו פ"ד הלכה ב' אות ג' שכתב דהאריך בדבר בקונטרס הראיות י"א דהנשים המניחות תפילין אינם עוברות בבל תוס' כמו שישראל המניח שלא במקום תפילין אינו עובר, וכמו שישראל שיברך ברכת כהנים אל יעבור בבל תוס', והוא לכאורה כמ"ש הרא"ם דאין כל תוס' בגופין, [אמנם בתפילין י"ל דיש כאן עוד כונה דמקום תפילין של אשה אינו מקום תפילין כלל ושניא מכל מצות שאינן בגופו שחפצא של מצוה יש כאן, וצ"ע בברכת כהנים אם יש לומר כן].

והנה בחידושי הרשב"א בסוגין כתב וז"ל: "וי"ל דבכל המצות כיון שהאנשים חייבים, אף הנשים אינם חייבות משום כל תוס', דקולא היא שהקלה התורה אצל הנשים למפטרם מן המצות שהזמן גרמא, דומיא דסומא דפטור מכל המצות ואינו עובר בהם משום כל תוס' וז"ל הריטב"א בחידושו כאן דדמיא לסומא שאינו עובר בבל תוס'.

וביאור דבריהם לכאורה, דקל הוא שהקילה התורה על הנשים והסומא לפטרם מן החיוב של המצוות, אבל לא הפקיעה אצלם את האפשרות לקיום המצוה, ונשאר על המעשה שם של מעשה מצוה, וע"כ ממילא אינם עוברים בעשיתם בבל תוס' כיון דס"ס קיום מצוה יש כאן, גם בסומא בכל מצ"ע וגם בנשים במצ"ע שהזמן גרמא.

וליישב שיטת רש"י דודאי מודה דסומא אינו עובר בבל תוס' לכו"ע, יש לומר דס"ל דחלוק סומא מנשים, דסומא פשיטא לן באמת כמ"ש הרשב"א והריטב"א דלא פטרתו תורה אלא מחיוב הקיום אבל מעצם מעשה המצוה אינו מופקע וממילא אינו עובר בבל תוס', משא"כ אשה ס"ל לרש"י דס"ד דהגמ' דהיא מופקעת לגמרי גם ממעשה המצוה, ול"ח כלל קיום מצוה וע"כ עוברת

כל תוס' בקיום נשים מצ"ע שהזמן גרמא

והנה בגמ' דף צ"ו ע"א "אלא האי תנא [דס"ל שבת ולילה זמן תפילין], הוא דתניא מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים", ומשני "דילמא ס"ל כרבי יוסי דאמר נשים סומכות רשות, דאי לא תימא הכי אשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בה, מי איכא למימר רגל לאו מצ"ע שהזמן גרמא הוא, אלא קסבר רשות ה"נ רשות".

[אח"י 1234567]

והנה לא נתפרש בגמ' מפני מה היו חכמים צריכים למחות בה למ"ד דנשים אינן סומכות רשות ומה בכך דתעביד מצוה אף דאינה מחויבת, ורש"י פירש "דהוי כתוספת על דברי תורה שפטרה נשים ממצות עשה שהזמן גרמא" עכ"ל. וכ"כ עוד ראשונים ועי' בריטב"א דלהס"ד יש כאן לאו דאורייתא של כל תוס' וכ"מ מדברי רש"י בר"ה שם, וע"ע בספר המכריע סי' ע"ח שכתב לדינא דנשים המברכות אקבמו"צ עוברות בבל תוס'.

אמנם התוס' כתבו בד"ה מיכל וז"ל: "מה שפי' בקונטרס דאי מצות עשה שהזמן גרמא הוא היו מוחין בידה שנראה כמוסיפה, אין נראה לר"י דהא ר' יהודה לית ליה נשים סומכות רשות, ושמעינן ליה בפ"ק דסוכה (דף ב:) דאמר הילני המלכה היתה יושבת בסוכה וז' בניה, ומיהו יש ליישב דמשום בניה היתה יושבת ולא מיחזי ככל תוס', א"נ משום דשמעינן ליה לרבא בפרק ראווה ב"ד (ר"ה דף כח:) דלעבור שלא בזמנו בעי כוונה ולגבי אשה דלא מיחייבא הוי כשלא בזמנו דכיון דלא מיכווני לה לא עברה אך נראה דוחק", ע"כ כתבו באופן אחר עי"ש.

ולא נתבאר בדברי התוס' אמאי באמת ליכא כאן משום כל תוס', וראיתי בסמ"ג עשין מב שכתב "ואומר רבינו יעקב שטעמו של רבי יהודה שאוסר בכל אלה אינו משום כל תוס' כדפירש רבינו שלמה שאין נראה שיהא שייך כי האי גונא כל תוס' ומבואר דמהא פליגי התוס' על רש"י משום דלא נראה להו שיהא כה"ג כל תוס'.

ובדעת הרשב"א והריטב"א יש לומר דס"ל דיש כאן בל תוסיף אחר דהיינו מה שמשנה צורת המצוה שהמצוה נוהגת בזכרים ולא בנקיבות וכמו שמוסיף ה' מינים כלולב או ה' פרשיות בתפילין ה"נ שמוסיף באנשים המחוייבים גם זה חשיב הוספה שמשנה בצורת המצוה.

ושו"ר כן להדיא בפי' הרא"ם בביאוריו לסמ"ג שכתב דליכא בל תוסיף בנשים המקיימות מ"ע שהז"ג משום דאין בל תוסיף בגופין, והביאור בזה כמש"כ דהיינו בהוספת חייבין כביכול למצוה, וממילא מבואר בדעת רש"י לכאורה דיש בל תוסיף בגופין וכמשנ"ת.

והנה לפי מה שהעלנו צד לעיל דהלאו להוסיף מצוות זה לאו רק לבית דין ויחיד אינו מוזהר על זה, הרי שא"א לומר דה'בל תוסיף' באשה הוא משום דמוסיפה מצווה, וע"כ כמש"כ עתה דהבל תוסיף הוא בגופין, ואפשר דבהא גופא פליגי רש"י ותוס', דרש"י ס"ל דשייך גם ביחיד וע"כ ס"ל דעובר בבל תוסיף אבל התוס' ס"ל כמשנ"ת דשייך רק בבי"ד וע"כ ס"ל דל"ש בזה בל תוסיף כמו בסומא.

בבל תוסיף, והא מייתי מדרכי יוסי דנשים סומכות רשות היינו דיש להם ג"כ קיום של מעשה מצווה, אמנם זה צ"ע לומר כן דמנ"ל ומהכ"ת לחלק בין סומא לאשה.

אשר ע"כ נראה לבאר דבאמת אין כאן בל תוסיף בעצם מעשה המצוה אלא ה'בל תוסיף' הוא ביחס לאשה שמוסיפה על המצוות שנצטוותה, והוי כמו כל אחד שמוסיף על מצוות התורה עוד מצווה דגם בזה הוא עובר בבל תוסיף, וה"נ כלפי האשה הרי זה כמו מצוה שבדו מליבם.

וממילא בסומא יש לומר שפיר דלא שייך זה, שהרי לא נצטווה במצוות עשה כלל וממילא לא שייך בו הוספה על מצוות ה', שהרי אם אין עיקר אין תוספת, וזהו החילוק בין סומא לאשה יב.

וכ"כ להדיא בספר המכריע שם דסומא לא מפקיד אבל תוסיף, ובהג"ה שם תמה דודאי סומא חייב בלאוין, אמנם לפמשנ"ת א"ש דודאי בסתם לאוין גם סומא חייב, ורק בבל תוסיף אינו עובר דאין לו על מה להוסיף וכמשנ"ת יג.

אוצר החכמה

יב אך העיר בזה גיסי הרח"ש דא"נ דסומא חייב עכ"פ כב"נ [ע"י מנ"ח מצוה כ"ו אות י"ג] אולי שייך גם לידרו בל תוסיף וצ"ע.

יג שו"ר דבהמשך דבריו שם משמע יותר דאין לסומא לאוין כלל וכן דעת עוד ראשונים, וע"י רא"ש קידושין מ"ט והאריכו בזה האחרונים ע"י נובי"ת ה"ב ורעק"א יו"ד ס"א ס"ט ואכמ"ל.

1234567 ח'ח"ח
[אוצר החכמות]

רעותא דליבא

מאמרים

ראש השנה

אח"כ 1234567

אח"כ 1234567

והלכת בדרכיו

[1234567]

נא' ליל ר"ה ה' תשס"ב

והנה ביחס לראש השנה מפורשת בתורה רק התרועה כדכתיב (במדבר רפכ"ט) יום תרועה יהיה לכם. התקיעות דר"ה ילפינן להו מקראי דיובל, וכדאיתא בר"ה (לג, ב) ומנין שפשוטה לפני ת"ל והעברת שופר תרועה, ומנין שפשוטה לאחר ת"ל תעבירו שופר, ואין לי אלא ביובל ראש השנה מנין ת"ל בחדש השביעי שאין ת"ל בחדש השביעי ומה ת"ל בחדש השביעי שיהיו כל תרועות החודש השביעי זה כזה.

והלא דבר הוא שמקור התקיעות דר"ה שענינה חרדה וגעייה כבהמה הוא בתקיעות דיובל שענינם קריאת דרור וחירות. איך יהיו כל תרועות החודש השביעי זה כזה כאשר לכאורה מצד תוכנם הפנימי הם הפוכים זמ"ז.

אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם (ר"ה טז, א). וכבר נודע בביאור שייכות עבודת ההמלכה לראש השנה שהוא ע"פ מה דתנן בסף מסכת תמיד דהשיר שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום הששי הוא ה' מלך גאות לבש גו', ועיי"ש בפירוש המשניות להרמב"ם וז"ל, בששי שבו נשלם מעשה בראשית ונברא האדם ג"כ שמבין גדולת הבורא יתברך אומר ה' מלך גאות לבש. ולפ"ז היינו טעמא דבכל שנה ושנה בראש השנה, יום בריאת האדם שמבין גדולת הבורא, נקראים אנו להמליכו עלינו. ובביאור הא דהבנת גדולת הבורא היא המאפשרת את ההמלכה כבר נודע לפרש עפ"ד הגר"א (בפירושו למשלי כז, כז) ועוד, דממשלה היא רדייה בכח ובכפייה ואלו מלוכה היא בקבלת עול מרצון, וע"כ רק אצל המבין גדולת הבורא שייכת מלוכה. ולפ"ז בעבודת ההמלכה באמת בא לידי ביטוי ייחודו של האדם שהוא לבדו הוא הממליך את הקב"ה בעולם.

האומנם די ש להתבונן בעיקר הדבר דמלוכה שניא מממשלה בכך שהיא מקובלת ברצון. דלכאורה

זה היום תחילת מעשיך כו'. ובמסכת ר"ה (כז, א) דאיתא כרבי אליעזר דס"ל דבתשרי נברא העולם, ובר"ן (שם טז, א) הביא להא דאיתא בפסיקתא דבעשרים וחמשה לאלול נברא העולם, וכתב דצריך לומר לפ"ז דהא דתניא ר' אליעזר אומר בתשרי נברא העולם על גמר ברייתו קאמר, דאדם הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום הששי דהיינו אחד בתשרי, עיי"ש. יום בריאת האדם, תכלית ונזר הבריאה, הוא דחשיב תחילת מעשיך.

הייחוד המובהק של האדם הוא כמש"נ ויהי האדם לנפש חיה, וכדמתרגמין לרוח ממללא, כח הדיבור ההכרה וההגדרה. היה צפוי לכאורה וראוי שעבודת היום דהאי יומא, יום בריאת האדם, תשקף את הייחוד הזה בו מתייחד האדם לעומת שאר הנבראים בששת ימי בראשית. ולמרבה הפלא, לא כן הדבר, מצות היום בשופר. יום תרועה יהיה לכם, ומתרגמין, יום יבכא יהא לכוון, גנוחי גניח ילולי יליל. דברים המצויים גם בבעלי חיים היותר פשוטים. והלא למשמע אוזן, הני גניחות ויללות, תאבה נפשנו להבין אפס קצהו ושמץ מנהו פשר דבר שההתעסקות העיקרית ביום בריאת האדם היא בדבר שאין בו ביטוי כלל למותו האדם מן הבהמה.

אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו (עמוס ג, ו). תקיעת השופר מביאה אותנו לידי חרדה (טור או"ח סי' תקפ"א), והחרדה הרי היא רגש בסיסי אינסטינקטיבי שישנו בכל בעלי החיים ואין בו ביטוי כלל לכח ההכרה וההשכלה, ועל התקיעה בקרן אמרו חז"ל (ירושלמי רפ"ב דתענית והו' בריטב"א ר"ה כז, א) דאנו גועין לפנינו כבהמות, ובודאי שכל איש משכיל תמה יקרא מה זה ועל מה זה שמצות היום דיום בריאת האדם אינה מתקיימת במה שמייחדו ומגדירו כמותו האדם מן הבהמה ואדרבה אנו נקראים לעשות מעשה בהמה.